

Конституційне право; муніципальне право

УДК 342.25(477)

Болдирев Сергій В'ячеславович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державного будівництва

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Болдырев Сергей Вячеславович

кандидат юридических наук, доцент,

доцент кафедры государственного строительства

национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Boldyriev Serhii

Candidate of Juridical Sciences (PhD), Associate Professor,

Associate Professor at the Department of the State Building

Yaroslav Mydryi National Law University

Чубарь Сергій Сергійович

магістрант Факультету прокуратури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Чубарь Сергей Сергеевич

магистрант Факультета прокуратуры

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Chubar Serhii

Master's degree Student in Law at the Faculty of the Prosecutor's Office

Yaroslav Mydryi National Law University

**РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУТНІСНА СКЛАДОВА
МЕХАНІЗМУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ**

**РЕФОРМИРОВАНИЕ СЛУЖБЫ В ОРГАНАХ МЕСТНОГО
САМОУПРАВЛЕНИЯ КАК СУЩНОСТНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ
МЕХАНИЗМА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ В УКРАИНЕ
SERVICE REFORM IN LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES AS A
CONSIDERABLE CONSTITUENT OF THE MECHANISM OF
DECENTRALIZATION IN UKRAINE**

Анотація. У даній науковій статті здійснений фаховий аналіз щодо ефективного запровадження реформи служби в органах місцевого самоврядування в Україні. Робота містить комплексну характеристику нового проєкту Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» з визначенням позитивних змін та новацій, а також констатуванням наявних суперечностей та недоліків, які мають бути доопрацьованими.

У науковому дослідженні детерміновано узагальнені підходи до функціонування дієвої служби в муніципальних органах влади, виконано огляд нормативно-правових актів, що мають безпосередній вплив на реалізацію реформування діяльності служби в органах місцевого самоврядування як відокремленої інституції, охарактеризовано наявні проблеми в роботі місцевого самоврядування в Україні, надано сутнісні рекомендації та пропозиції щодо удосконалення служби в муніципальних органах влади.

У науковій роботі запропоновано змінити підходи при законодавчій регламентації положень щодо політичного впливу на службовців в органах місцевого самоврядування, оптимальної системи оплати праці, концепції надбавок та преміювань, складу конкурсної комісії, єдиного механізму проведення публічних конкурсів, удосконалення статусу службовців тощо. Окреслено прогаліни законопроектної роботи в напрямках щодо поширення трудового законодавства на службовців в органах місцевого

самоврядування, можливості володіти громадянством іншої держави, розповсюдження нового правового регулювання на органи самоорганізації населення, перспектив упорядкування прав та обов'язків службовців у статутах територіальних громад.

Передбачено, що під час імплементації реформи служби в муніципальних органах влади необхідно встановити наступні пріоритетні напрями, як: гармонізація принципів служби в органах місцевого самоврядування, комплексна реформація процедур добору та проходження служби в органах місцевого самоврядування, створення соціальних гарантій, удосконалення системи відповідальності службовців місцевого самоврядування, встановлення обмежень у дискреційних повноваженнях органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: *реформа служби в органах місцевого самоврядування, децентралізація в Україні, служба в муніципальних органах влади.*

Аннотація. *В данной научной статье проведен профессиональный анализ эффективного внедрения реформы службы в органах местного самоуправления в Украине. Работа содержит комплексную характеристику нового проекта Закона Украины «О службе в органах местного самоуправления» с определением положительных изменений и новаций, а также констатированием существующих противоречий и недостатков, которые должны быть доработаны.*

В научном исследовании детерминированы обобщенные подходы к функционированию действенной службы в муниципальных органах власти, выполнен обзор нормативно-правовых актов, имеющих непосредственное влияние на реализацию реформирования деятельности службы в органах местного самоуправления как обособленной институции, охарактеризованы имеющиеся проблемы в работе местного самоуправления, предоставлены сущностные рекомендации и

предложения по усовершенствованию службы в муниципальных органах власти.

В научной работе предложено изменить подходы при законодательной регламентации положений о политическом воздействии на служащих в органах местного самоуправления, оптимальной системе оплаты труда, концепции надбавок и премий, составе конкурсной комиссии, едином механизме проведения публичных конкурсов, усовершенствовании статуса служащих и т.д. Обозначены пробелы законопроектной работы в направлениях распространения трудового законодательства на служащих в органах местного самоуправления, возможности владения гражданством другого государства, распространения нового правового регулирования на органы самоорганизации населения, перспектив упорядочения прав и обязанностей служащих в уставах территориальных общин.

Предусмотрено, что при имплементации реформы службы в муниципальных органах власти необходимо установить следующие приоритетные направления, как: гармонизация принципов службы в органах местного самоуправления, комплексная реформация процедур отбора и прохождения службы в органах местного самоуправления, создание социальных гарантий, усовершенствование системы ответственности служащих местного самоуправления, установление ограничений в дискреционных полномочиях органов местного самоуправления.

Ключевые слова: *реформа службы в органах местного самоуправления, децентрализация в Украине, служба в муниципальных органах власти.*

Summary. *Professional analysis of the effective implementation of service reform in local self-government bodies in Ukraine has been conducted in this*

scientific article. The research contains a comprehensive description of the new draft Law of Ukraine "On Service in Local Self-Government Bodies" with the definition of positive changes and innovations as well as stating the existing contradictions and shortcomings that must be rectified.

Generalized approaches to the functioning of an effective service in municipal authorities have been determined in this scientific article, a review of legal acts that have a direct impact on the implementation of reforming the activities of the service in local governments as a separate institution has been carried out, existing problems in the work of local self-government have been characterized. Beneficial recommendations and proposals for improving the service in the municipal authorities have been provided as well.

The scientific research proposes to change approaches to the legislative regulation of provisions on the political impact on employees in local governments, the optimal remuneration system, the concept of allowances and bonuses, the composition of the competition commission, a unified mechanism for holding public competitions, improving the status of employees. Gaps in legislative work in the areas of extending labor legislation to employees in local self-government bodies, the possibility of owning the citizenship of another state, the extension of new legal regulation to bodies of self-organization of the population, the prospects for streamlining the rights and obligations of employees in the charters of territorial communities have been determined.

The implementation of the service reform in municipal authorities should be carried out taking into account priority areas, such as: harmonization of the principles of service in local self-government bodies, a comprehensive reform of the selection and service procedures in local self-government bodies, the creation of social guarantees, improvement of the system of responsibility of local government employees, the establishment of restrictions in discretionary powers of local governments.

Key words: *service reform in local self-government bodies; decentralization in Ukraine; service in municipal governments.*

Постановка проблеми. Реформування служби в органах місцевого самоврядування є вкрай важливим аспектом при запровадженні механізму децентралізації в Україні. Раціонально акцентувати, що саме людський потенціал є необхідним при проведенні глибинних та якісних реформ, оскільки ті, хто здійснюватиме повноваження та виконуватиме завдання щодо функціонування та розвитку територіальних громад, є базисною підставою для гармонійного процесу вдосконалення, надання якісних послуг публічного характеру, дотримання прав і свобод мешканців громад, підвищення загального рівня життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системні модифікації служби в органах місцевого самоврядування є актуальним предметом досліджень сучасних науковців та практиків у галузі державного будівництва, конституційного права, публічного управління та адміністративного права, зокрема, особливу увагу приділяють праці вчених, як: Лелеченко А. П. [1], Васильєва О. І. [1], Куйбіда В. С. [1], Ткачук А. Ф. [1], Мосумова А.К. [2], Щебетун І.С. [3], Писарева Е.А [3] та ін. Проблематика реформування служби в органах місцевого самоврядування викликає особливий інтерес як вітчизняних дослідників, так і міжнародних організацій та фахівців, які мають успішний досвід у реформуванні публічних органів влади, виділимо аналітичний центр Європейського Союзу за програмою підтримки вдосконалення врядування та менеджменту - програма SIGMA.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Центральною метою даного дослідження є комплексний науковий аналіз з наданням фахових рекомендацій та виявленням сутнісних недоліків при реформуванні служби в органах місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. На наше переконання, муніципальні службовці в органах місцевого самоврядування є спрямовуючою детермінантою та рушійною силою у запровадженні демократичних процедур, імплементації кращого світового досвіду, виробленні та прийнятті рішень з максимальним ступенем відповідності бажань та вимог територіальної громади. Ураховуючи актуальний стан місцевого самоврядування в Україні, доречно здійснити системне реформування служби в муніципальних органах влади з комплексними новими підходами щодо правил вступу на службу, її проходження, професійного навчання та підвищення кваліфікації, перегляду системи оплати праці службовців тощо.

Проблеми ефективності функціонування органів місцевого самоврядування сьогодні знаходяться в центрі уваги сучасної науки і практики публічного управління. Побудова публічного управління вимагає перш за все встановлення відносин довіри, взаєморозуміння, чесності між державою і громадянами, між державними органами і всіма громадськими структурами. Необхідним є досягнення відповідності між державноправовим регулюванням і природністю життя суспільства, її досвідом і традиціями, стійкістю і адаптивністю [1].

Для забезпечення ефективного функціонування органів місцевого самоврядування науковці та практики пропонують різні шляхи. Виокремлюють комунікативну політику як складову інформаційної політики, оскільки побудова нової моделі місцевого самоврядування на принципах «Good governance»: демократизація, децентралізація, прозорість, електронний уряд, солідаризація, громадськість вимагає побудови нової комунікаційної платформи з урахуванням євроінтеграційних вимог, зокрема мають бути вирішені питання прозорості діяльності та доступу до інформації [2, с. 129].

У процесі запровадження змін щодо служби в муніципальних органах, маємо означити, що на кадрові процеси впливають як зовнішні фактори (потреби держави, її стратегія, розвиток соціально-економічних основ суспільства, соціально-демографічних процесів тощо), так і внутрішні ресурси та фактори розвитку суб'єктів соціально-економічної системи (організації, підприємства, власники, керівники, наймані працівники та службовці). Необхідність удосконалення вирішення кадрових питань зумовлена такими факторами: зміна якісних і кількісних характеристик корпусу службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування; розширення й ускладнення завдань, які виникають у сфері матеріального виробництва; виникнення нових потреб у певному професійному досвіді, знаннях тощо [3, с. 32].

На сьогодні ефективне формування кадрової політики є пріоритетним напрямком будь-якої діяльності. Тому від грамотної організації системи кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування залежить успіх і розвиток об'єднаних територіальних громад, сільських та міських рад, районних та обласних рад. З іншого боку, за період від започаткування реформи децентралізації в Україні значно змінились акценти у напрямках роботи органів місцевого самоврядування щодо виконання ними функціональних обов'язків. Просто мати знання в економічній, соціальній та правовій сферах та володіти комунікативними навичками сьогодні вже не достатньо, актуальності набувають питання ефективного лідерства та проектного управління змінами в місцевому самоврядуванні [2, с. 148-149].

З огляду на важливість реалізації принципів змін у службі в муніципальних органах, слід звернутися до стратегічних та програмних правових документів. Згідно з вимогами Європейської хартії місцевого самоврядування для забезпечення служби в органах місцевого самоврядування необхідно законодавчо врегульовувати наступні питання:

1) організаційно-правові засади служби в органах місцевого самоврядування; 2) умови служби найманих працівників органів місцевого самоврядування, які дозволять провести добір висококваліфікованого персоналу з урахуванням особистих якостей та компетентності; 3) забезпечення належної можливості професійної підготовки, винагороди та просування по службі; 4) відповідне фінансове відшкодування витрат, що виникають при відповідній діяльності посадових осіб місцевого самоврядування, а також, у разі необхідності, відшкодування втрачених доходів або винагороди за виконану роботу і відповідний захист соціального забезпечення. Так, ч. 2 ст. 6 Європейської хартії місцевого самоврядування встановлено, що умови служби найманих працівників органів місцевого самоврядування повинні дозволяти добір висококваліфікованого персоналу з урахуванням особистих якостей та компетентності; для цього забезпечуються належні можливості професійної підготовки, винагороди та просування по службі [4].

Національним правовим документом, який заклав основи та визначив основоположні засади реформування служби в органах місцевого самоврядування є Стратегія реформування державного управління на 2022-2025 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р (далі – Стратегія) [5]. Окремий блок положень Стратегії присвячений професійній публічній службі та управлінню персоналом. Так, Стратегія закладає головні напрями, які мають знайти свій вияв у новому якісному законі про службу в органах місцевого самоврядування, зокрема це такі положення, як: підвищення престижності служби в органах місцевого самоврядування; врегулювання статусу службовця органу місцевого самоврядування; рівного доступу до служби в органах місцевого самоврядування; введення в дію прозорого механізму прийняття на службу до органів місцевого самоврядування та стимулювання кар'єрного зростання; підвищення рівня соціального

захисту та матеріального забезпечення службовців органів місцевого самоврядування.

На даний час, для наукового обґрунтування та фахового аналізу актуальним є законопроект, суб'єктом ініціативи якого виступає Кабінет Міністрів України, проект Закону про службу в органах місцевого самоврядування № 6504 від 05.01.2022 року (далі – Законопроект) [6].

Проводячи комплексний аналіз даного Законопроекту, маємо детермінувати, що він запроваджує нову філософію служби в муніципальних органах, яка має на меті всесторонньо ліквідувати наявні недоліки та прогалини діяльності, посилити мотивацію праці в органах місцевого самоврядування, вирішити проблеми атестації та підвищення кваліфікації службовців, здійснити розподіл політичних посад і посад службовців, переглянути систему оплати праці службовців, упорядкувати проведення публічних конкурсів на посади службовців місцевого самоврядування та здійснити оголошення про конкурс та результатів його проведення через Єдиний портал вакансій публічної служби, запровадити механізми кар'єрного просування службовців місцевого самоврядування, шляхом застосування можливості переведення на вищі посади служби в органах місцевого самоврядування в межах категорії посад протягом одного року після отримання відмінної оцінки за результатами щорічного оцінювання тощо.

Пояснювальна записка до Законопроекту визначає, що пріоритетним напрямом в процесі децентралізації публічної влади є удосконалення принципів служби в органах місцевого самоврядування, процедур добору та проходження служби в органах місцевого самоврядування, соціальних гарантій та відповідальності службовців місцевого самоврядування, обмеження дискреційних повноважень органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб при затвердженні матеріально-фінансового забезпечення

службовців місцевого самоврядування, стимулювання кар'єрного зростання, деполітизації служби в органах місцевого самоврядування [7].

Можемо констатувати, що ухвалення Законопроєкту було актуальним ще на час запровадження реформи децентралізації в 2014 році з прийняттям Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [8] та, безумовно, він є необхідним для місцевого самоврядування, але, здійснюючи системний правовий аналіз норм Законопроєкту, вбачаємо достатню кількість недоліків та суперечностей, які важливо вирішити.

Стаття 3 Законопроєкту чітко не визначає норму щодо поширення дії закону на органи самоорганізації населення, оскільки ці органи не сформульовані у ч. 2 ст. 3 Законопроєкту. У даному положенні законодавцю слід встановити, які саме службовці та яких категорій працюють в цих органах місцевого самоврядування, і у разі встановлення таких посад, розширити зміст п. 11 ч. 1 ст. 2 Законопроєкту.

У ст. 6 Законопроєкту визначена система посад в органах місцевого самоврядування. Виділяється, що вони призначаються на підставі конкурсної процедури, або за іншою процедурою, передбаченою цим законом. На наш погляд, для рівності доступу до служби має бути застосований єдиний механізм обіймання посади і має здійснюватися на підставі проведення конкурсу.

Констатуємо, що ч. 2 ст. 9 Законопроєкту не враховує, що права та обов'язки службовців також можуть встановлюватись статутами територіальних громад. Вважаємо, що такі повноваження не мають виходити за конституційні та законні межі, які, зокрема, встановлені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

У ст. 18 Законопроєкту не міститься вимога обмеження права на службу в органах місцевого самоврядування для громадян іншої держави. При цьому таке обмеження передбачено Законом України «Про державну

службу» [9]. Отже, або є певна прогалина, або законодавець закладає можливість у службовця місцевого самоврядування мати громадянство іншої держави.

Визначимо, що Законопроект комплексно врегульовує умови праці службовців місцевого самоврядування, тому виникає питання щодо поширення на їх діяльність трудового законодавства, оскільки переважна більшість запропонованих норм є спеціальними. Доцільно вказати, що Законопроект передбачає регламентацію всіх сфер трудової діяльності службовців, що може свідчити про незастосування норм трудового законодавства на дані правовідносини, тому важливо закріпити окрему вказівку в нормах Законопроекту.

Вбачаємо суперечність у нормах ч. 3 та ч. 4 ст. 24 Законопроекту, оскільки ч. 3 встановлює, що до складу конкурсної комісії можуть включатися заступники сільського, селищного, міського голови, натомість ч. 4 визначає, що депутати місцевих рад не можуть входити до складу такої комісії. Проблема даного регулювання полягає в тому, що заступники сільського, селищного, міського голови можуть обіймати подвійний статут, тобто коли особа є депутатом місцевої ради та заступником сільського, селищного, міського голови, при цьому він не є включеним до складу виконавчого комітету, але перебуває в статусі заступника.

Маємо наголосити щодо підходів до формування системи оплати праці службовців місцевого самоврядування, які мають бути зміненими. Так, Законопроект у ст. ст. 46-50 встановлює, що мінімальний розмір посадового окладу службовця місцевого самоврядування не може бути меншим двох розмірів та більше восьми розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також визначену межу в 30 відсотків щодо місячного преміювання та надбавок.

Констатуємо, що деталізована межа щодо преміювання є необхідною, оскільки станом на сьогодні маємо ситуацію, коли службовці

поставлені в залежність від обсягу преміювань, який може сягати більше 100 відсотків від основної заробітної плати. Таким чином, спостерігається потужний впливовий механізм від політичного керівництва на службовців місцевого самоврядування, оскільки їхнє матеріальне становище напряму підвладне волі керівництва та обсягу «задоволення» щодо виконаних завдань. Тобто в діяльності службовців органів місцевого самоврядування спостерігається повноцінний політичний вплив, що унеможливорює реалізацію прозорого та неупередженого процесу виконання службовцями наданих їм законних повноважень на користь територіальної громади. Саме тому вбачаємо критичну необхідність в об'єктивації трудового процесу службовців органів місцевого самоврядування шляхом запровадження справедливих, деполітизованих та звільнених від корупції процесів.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Доходячи до висновків, маємо визначити, що реформування служби в органах місцевого самоврядування є однією із основоположних змін під час запровадження демократичної децентралізації в Україні. Законопроектна робота щодо служби в муніципальних органах, що зараз активно проводиться, є кардинальним кроком вперед у побудові ефективного публічного управління в Україні. Запропоновані зауваження та рекомендації щодо покращення стануть у нагоді при ухваленні законопроекту щодо оновленої служби в органах місцевого самоврядування. Зокрема, слід звернути увагу на суттєві проблеми щодо політичного впливу на службовців в органах місцевого самоврядування, оптимальної системи оплати праці, концепції надбавок та преміювань, складу конкурсної комісії, єдиного механізму проведення публічних конкурсів тощо. Фундаментальні новації щодо служби в органах місцевого самоврядування, які розглядаються, призведуть до якісних змін в територіальних громадах, які матимуть ціннісний вплив у поліпшенні

публічної адміністративно-сервісної діяльності, прийнятті справедливих та потрібних для громад рішень, удосконаленні рівня здійснення публічної влади з акцентами виконання службовцями повноважень, наданих їм територіальною громадою, неупереджено, кваліфіковано та деполітизовано.

Література

1. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень. 2017. 110 с.
2. Мосумова А.К. Кадрове забезпечення ефективного функціонування органів місцевого самоврядування: дис. ...наук. ступ. докт. філос. Харків. 241 с. URL: https://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Dysertatsiia_Mosumava-A..pdf
3. Щебетун І.С., Писарєва Е.А. Перспективи реформування муніципальної служби в Україні. *Правові новели*. 2019. № 9. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/9_2019/6.pdf
4. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. (дата ратифікації 15.07.1997 р., дата набрання чинності для України 01.01.1998 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
5. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-p>.
6. Про службу в органах місцевого самоврядування. Проект Закону України від 05.01.2022 № 6504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73563
7. Про службу в органах місцевого самоврядування. Пояснювальна записка до проекту Закону України від 31.12.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73563

8. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>
9. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

References

1. Lelechenko A. P., Vasyl'yeva O. I., Kuybida V. S., Tkachuk A. F. Mistseve samovryaduvannya v umovakh detsentralizatsiyi povnovazhen'. 2017. 110 s.
2. Mosumova A.K. Kadrove zabezpechennya efektyvnoho funktsionuvannya orhaniv mistsevoho samovryaduvannya: dys. ...nauk. stup. dokt. filos. Kharkiv. 241 s. URL: https://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Dysertatsiia_Mosumava-A..pdf
3. Shchebetun I.S., Pysaryeva E.A. Perspektyvy reformuvannya munitsypal'noyi sluzhby v Ukrayini. Pravovi novely. 2019. № 9. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/9_2019/6.pdf
4. Yevropeys'ka khartiya mistsevoho samovryaduvannya vid 15.10.1985 r. (data ratyfikatsiyi 15.07.1997 r., data nabrannya chynnosti dlya Ukrayiny 01.01.1998 r.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
5. Stratehiya reformuvannya derzhavnoho upravlinnya Ukrayiny na 2022–2025 roky: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 21.07.2021 r. № 831-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-r>
6. Pro sluzhbu v orhanakh mistsevoho samovryaduvannya. Proyekt Zakonu Ukrayiny vid 05.01.2022 № 6504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73563

7. Pro sluzhbu v orhanakh mistsevoho samovryaduvannya. Poyasnyval'na zapyska do proektu Zakonu Ukrayiny vid 31.12.2021 r. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73563
8. Pro skhvalennya Kontseptsiji reformuvannya mistsevoho samovryaduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsiyi vlady v Ukrayini: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 01.04.2014 r. № 333-r. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-r>
9. Pro derzhavnu sluzhbu. Zakon Ukrayiny vid 10.12.2015 r. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>